

Отримано: 15 травня 2026 р.

Прорецензовано: 16 травня 2026 р.

Прийнято до друку: 18 травня 2026 р.

Email: vasy1.sharkan@uzhnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9162-5756>DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30\(98\)-245-250](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30(98)-245-250)

Шаркань В. В. Етнонім “русин” як виразник національної ідентичності в ужгородській газеті “Русинь” (1923). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»* : серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2026. Вип. 30(98). С. 245–250.

УДК: 811.161.2'373.22(09):070(477.87)

Шаркань Василь Васильович,

кандидат філологічних наук, доцент,

Державний вищий навчальний заклад “Ужгородський національний університет”

ЕТНОНІМ “РУСИН” ЯК ВИРАЗНИК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УЖГОРОДСЬКІЙ ГАЗЕТІ “РУСИНЬ” (1923)

У статті проаналізовано семантичну структуру й особливості функціонування етноніма “русин” на шпальтах ужгородської щоденної газети “Русинь” (1923 р.). З’ясовано, як у часописі переосмислювали давню самоназву за нових суспільно-політичних реалій після розпаду Австро-Угорщини та входження Підкарпатської Русі до складу Чехословаччини. Зауважено, що в умовах національної дезорієнтації та наслідків мадяризації газета використовувала лексему “русин” як інструмент консолідації та націєтворення задля духовного відродження й подолання комплексу меншовартості. Виявлено складну багатовимірну семантику слова “русин”. В етнічному й культурно-історичному вимірах етноніми “русин” і “українець” (як і “малорос”) функціювали в текстах часопису як синоніми. Автори обґрунтовували, що “русин” – це первісна спільна самоназва всього українського народу, яка збереглася на Підкарпатті через його географічну й політичну ізоляцію. Водночас простежено розмежування понять “русин” і “українець” у політичному дискурсі: слово “русин” було політонімом на позначення місцевого автохтонного громадянина, тоді як лексему “українець” переважно вживали щодо політичних мігрантів з інших держав. Окремо наголошено на консолідаційній функції етноніма: назва “русин” слугувала гіперонімом, що об’єднував субетнічні групи (гуцулів, лемаків, лишаків-верховинців та ін.) в один етнос, і водночас часопис поширював уживання цієї лексики на українців по обидва боки Карпат і на діаспору. Зауважено, що газета “Русинь” відобразила перехідний етап в еволюції ідентичності автохтонних жителів краю, де переосмислене слово “русин” стало не чинником відокремлення, а містком до загальнонаціональної єдності українців.

Ключові слова: українська мова, Підкарпатська Русь, етнонім, русини-українці, національна ідентичність, газета “Русинь”.

Vasyl Sharkan,Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
State University “Uzhhorod National University”

THE ETHNONYM “RUSYN” AS AN EXPRESSION OF NATIONAL IDENTITY IN THE UZHGOROD NEWSPAPER “RUSYN” (1923)

The article analyzes the semantic structure and features of the functioning of the ethnonym “Rusyn” in the pages of the Uzhhorod daily newspaper “Rusyn” (1923). It examines how the periodical reinterpreted the ancient self-designation under the new socio-political realities following the collapse of Austria-Hungary and the incorporation of Subcarpathian Rus' into Czechoslovakia. It is noted that under the conditions of national disorientation and the consequences of Magyarization, the newspaper used the lexeme “Rusyn” as a tool for consolidation and nation-building for the sake of spiritual revival and overcoming the inferiority complex. A complex, multidimensional semantics of the word “Rusyn” is revealed. In the ethnic and cultural-historical dimensions, the ethnonyms “Rusyn” and “Ukrainian” (as well as “Maloros”) functioned as synonyms in the newspaper’s texts. The authors argued that “Rusyn” is the original common self-designation of the entire Ukrainian people, which was preserved in Subcarpathia due to its geographical and political isolation. At the same time, the distinction between the concepts of “Rusyn” and “Ukrainian” in the political discourse is traced: the word “Rusyn” acted as a politonym denoting a local autochthonous citizen, whereas the word “Ukrainian” was predominantly used regarding political migrants from other states. The consolidation function of the ethnonym is particularly emphasized: the name “Rusyn” served as a hypernym uniting sub-ethnic groups (Hutsuly, Lemaky, Lyschaky-Verkhovynsi, etc.) into a single ethnos, and simultaneously the newspaper extended the use of this lexeme to Ukrainians on both sides of the Carpathians and in the diaspora. It is concluded that the newspaper “Rusyn” reflected a transitional stage in the evolution of the identity of the region’s autochthonous inhabitants, where the reinterpreted word “Rusyn” became not a factor of separation, but a bridge to the nationwide unity of Ukrainians.

Keywords: Ukrainian language, Subcarpathian Rus', ethnonym, Rusyns-Ukrainians, national identity, “Rusyn” newspaper.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть загострилися дискусії навколо семантики етноніма *русин*. З одного боку, більшість українських учених цілком обґрунтовано вважають цю давню назву синонімом лексики *українець*; професор Л. Белей навіть висловив думку, що термін *русин* потрібно заборонити використовувати в значенні *неукраїнець* (Толочко, 2017); з іншого боку, русинів / карпаторусинів розглядають як окремих народ (Магочій, 2021: XIII). З огляду на це потрібно глибше дослідити традиційну етнонімію Закарпаття в діяхронії через аналіз текстів, створених у різні часи, зокрема й вивчити семантичне наповнення назви *русин*. Важливим із цього погляду є період між двома світовими війнами, коли відбувалося утвердження національної свідомості місцевого населення. Значний інтерес становить тогочасна преса, зокрема й перша в краї щоденна газета, що виходила впродовж 1923 року під назвою “Русинь”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. Німчук переконливо доводив, що давній етнонім *русин* на Підкарпатті (на території басейнів річок, що впадають у Тису) був перейнятий від частини того ж народу з іншого боку Карпат і протягом століть його підтримувала традиція, інтелігенція та освіта (Німчук, 2013: 3–4). М. Мозер зазначає, що східнослов'янське населення Галичини перейшло на самоназву *українці* на межі XIX–XX ст., а серед закарпатської інтелігенції ще довго тривала боротьба між українофілами, москвофілами й русинофілами; російська мовно-культурна орієнтація зветься нанівець, українська вийшла на перший план ще в міжвоєнний час, а раніше відносно слабка русинська помітно активізувалася після 1989 р. (Мозер, 2011: 332).

Походження етноніма *русин* і маніпуляції навколо цієї назви вивчав Л. Белей, який доводив, що цей номен охоплював населення сучасної Київщини й поширився на західні землі; після викрадення Московським царством назви *Русь* представники українського національного відродження на Наддніпрянщині перейшли на назву *Україна* й *українці*, згодом цю назву перейняли й на Буковині та Галичині, однак у Підкарпатській Русі чехословацька влада “дуже ретельно стежила за тим, щоб місцеве населення не називали українцями, а його рідну мову – українською” (Белей, 2017: 182). Професор пише про викрадення назви *русин* для побудови на її основі доктрини неорусинства (Белей, 2017: 183) і про те, що “П.-Р. Магочі та його сподвижники здійснюють складну технологічну операцію – вихолощують первинне значення етноніма *русин* / *руський* як первісної назви українців та пропонують розглядати його лише як назву мешканців Закарпаття, які, мовляв, мають спільного з українцями рівно стільки, скільки з росіянами чи білорусами” (Белей, 2017: 189).

У монографії “Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848–1948)” П.-Р. Магочій приділив питанням термінології, зокрема й етнонімам, окремий розділ (Магочій, 2021: 463–468), у якому зазначив, що “місцеві українці до 1930-х рр. здебільшого вживали назву «русин» (яку вони вважали архаїчною формою, що передувала назві «українець»)” (Магочій, 2021: 466). Однак канадський автор, цитуючи редактора “Русина” за 1920 р. (“фактомъ есть то, же для насъ, для нашего народа еднымъ правдивымъ названіемъ есть имя «Русинъ». Тое имя употребляли всѣ наши народны писатели”) і називаючи це видання першою щоденною газетою Підкарпатської Русі, припускається помилки, адже щоденну газету під такою назвою видавали тільки в 1923 р., а впродовж 1920–1921 рр. виходило інше видання – тижневик.

У вивчення газети “Русинъ”, як і історії преси Закарпаття загалом, зробив значний внесок В. Габор, який у фундаментальній монографії “Українські часописи Ужгорода (1867–1944 рр.)” чітко розмежував два різні видання “Русинъ” під однаковою назвою (Габор, 2003: 196–199, 288–292). Щоденній газеті вчений присвятив дві окремі статті, у яких дослідив цей часопис як зразок універсального видання на Закарпатті (Габор, 2021) і проаналізував публікації А. Волошина в контексті боротьби закарпатських українців за свої національні, релігійні права і мову (Габор, 2014). В. Габор зазначив, що А. Волошин на шпальтах газети “Русинъ” приділяв значну увагу мовному питанню: він полемізував із місцевими москвофілами (зокрема, з Є. Сабовим), доводячи філологічну істину, що російська й українська – це дві різні мови; обґрунтовував потребу писати для народу народною мовою тощо (Габор, 2014: 490–492).

Попри те, що предметом ґрунтовних наукових студій був як етнонім *русин*, так і перша закарпатська щоденна газета “Русинъ”, однак семантичне наповнення лексеми *русин* як виразника національної ідентичності на сторінках цього часопису потребує окремої уваги.

Мета статті – з’ясувати семантичну структуру й особливості функціонування лексеми *русин* на шпальтах ужгородської щоденної газети “Русинъ” (1923 р.).

Виклад основного матеріалу. Після розпаду Австро-Угорщини та входження Підкарпатської Русі до складу Чехословацької Республіки культурно-освітнє становище в краї було складним: значна частина населення залишалася неписьменною, а місцева інтелігенція була переважно змадяризована. Головною причиною політичної та культурної нестабільності редакція газети “Русинъ” уважала брак єдності й національну дезорієнтацію. Роз’єднаність у часописі пояснювали низьким рівнем національної свідомості – наслідком тривалого виховання на чужій національній основі: “Русин-мадярон горше ненавидить русина-народовця, як большевика кацапа. Се симптомы страшноѣ нерозвитости руськоѣ народноѣ свѣдомости. Не має народного самосознання простый русин, бо тот под мадярами вырос без науки, и не має того и русин интеллигент (из’явше не многих, котрѣ из заграничноѣ литературы черпали малоруського духу), ибо вырос в душѣ мадярського шовинизму, мадярских школ” (“Политика порозумѣня”, 1923: 1). Автори зазначали, що за часів угорського панування слово “русин” було “понятіем погордженого темного хлопа”, однак у нових реаліях воно мусило “стати національною гордостею кождоѣ руськоѣ единици” (“Ужгород 7.VII”, 1923: 1). Підґрунтям для такого переосмислення часопис обрав слова О. Духновича “Я Русин був, есмь и буду”, які прагнув перетворити на “тверду дѣйсьност”, щоб “оживити” національну свідомість (Сигма, 1923: 1).

Етнонім *русин* у текстах газети, з одного боку, виконував функцію диференціації від інших етносів, а з іншого – об’єднував субетноси в один народ. Це чітко простежуємо зі статті “Позитивна политика”, оприлюдненій 10 березня 1923 р. – після проведення конгресу Руської хліборобської партії. У цій публікації виступають проти ідеї слов’янської єдності, адже для побудови автономії Підкарпатської Русі більшість русинів має бути “перенята руським народним духом, не ложным славянским чувством” (“Позитивна политика”, 1923: 1), і спростовують москвофільський міф про “єдиний російський народ”: “То факт, что Русин то не Москаль, має свой красныи развитый язык, и так не може ся на него примушовати жадный чужий язык” (“Позитивна политика”, 1923: 2). Водночас етнонім *русин* функціонує як гіперонім в описі делегатів конгресу перелічено локальні субетнічні групи: “Меж делегатами мѣло было видѣти ношу Гуцулов, ношу бережанских Лемаков и блях, мараморешских Лишаков-Верховинцев, бесѣды их представляли пестру смѣшанину всѣх нарѣчій руських” (“Позитивна политика”, 1923: 1). Однак ця етнографічна строкатість, як і “пестра смѣшанина всѣх нарѣчій руських”, є органічними складниками єдиного “руського народу”.

Лексемі *русин* у досліджуваній газеті вживали на позначення жителів не тільки Підкарпатської Русі, а й українських етнічних земель, що тоді перебували в складі інших держав, – “русины, такѣ сами, якѣ есме мы, сыны тоѣ самоѣ народности, тоѣ самоѣ вѣры, тоѣ самоѣ смутноѣ исторіи” (“Судьба Галицкоѣ Руси”, 1923: 1). У редакційній передмові до статті о. Г. Костельника “Бачванскѣ Русини” (Костельник, 1923) наголосили на тому, що русини Підкарпаття задля здорового національного розвитку повинні підтримувати тісні зв’язки з усіма гілками українського (руського, малоруського) народу, з-поміж яких найближчою вважали найменшу гілку – бачванських (югославських) русинів: “Наш малый народ, если має здорово розвивати ся, повинен пильно займатися зносинами до найблизших своїх братов, в першом рядѣ до всѣх галузей руського (малоруського) народа. Из сих галузей найблизша нам наименьша из них, Бачванскѣ (Южнославянскѣ) Русини” (“Ужгород 17.II”, 1923: 1). Самого ж Г. Костельника редакція схарактеризувала як одного з “найсвѣдомѣйших Русинов нашей doby”, чия діяльність доводить, що ідентичність можна зберегти навіть в умовах відірваності від основного національного масиву (“Ужгород 17.II”, 1923: 1).

У тексті статті Г. Костельник пояснює використання діалекту в літературі бачванців як вимушений крок (“не було иншоѣ ради, як писати тою мовою, яку умѣють”). Визнаючи локальну мовну практику корисною для “славянської лінгвістики”,

автор наполягає на потребі вивчення спільного “літературного руського языка”: це, на його переконання, є єдиним шляхом, щоб розрізнені частини народу могли “почувати ся єдним з великим своім руським родом” і підтримувати комунікацію, попри кордони (Костельник, 1923: 3).

“Руським языком” у газеті послідовно називали українську мову, яку автори вважали важливим чинником утвердження національної ідентичності. Прикметник *руський* був синонімом слова “український”, що підтверджуємо низкою пояснень у дужках: наприклад, поема о. Г. Костельника “*написана письменным руським (украинским) языком*” (“Ужгород 17.ІІ”, 1923: 1), а чеські “политики и будители” Ф. Палацький і Ф. Рігер “*выступали энергично в оборонѣ самостоятельности руського (украинского) народа, культуры и языка*” (Брашайко, 1923а: 3).

Розвиваючи ідею консолідації русинів, редакція не обмежувалася європейським контекстом (крім бачванських, “Русины Словаки” у “великой Кошицкой жупѣ”, “Русины Шариша и Земплина” (В., 1923: 1), а й звертала пильну увагу на заокеанську діаспору – американських русинів. Якщо бачванських розглядали як приклад духовної стійкості, то русинів США – як “найобразованѣйшу, економічно найсильнѣйшу часть нашего народа” (“Ужгород 2.ІІІ”, 1923: 1). “Мы добрѣ знаеме, яке значеня має для нас Америка Русь, и зато хочеме систематично навязовати односины с нашими братьями поза морем”, – зауважували у виданні (“Ужгород 2.ІІІ”, 1923: 1).

У часописі пояснювали, що русини в інших регіонах перейшли на самоназву *українці* під впливом Московії. М. Возняк у статті “Назва Русь” (Возняк, 1923) зазначає, що наші предки називалися “Русь”, в однині вживали форму “Русин”, а “най-старша” назва нашої мови – “язык руській”. Зміну ж етнічної парадигми вчений інтерпретує як вимушену захисну реакцію на імперську експансію: “Через те, коли Московщина назвала себе “Русь” и поневолила страшным способом Украину под економічним, національно-політичним и культурным оглядом после переяславської угоди в 1654 р., наш народ в наддніпрянщинѣ зачав называти себе Украинцями” (Возняк, 1923: 3). Новий етнізм став засобом розмежування, необхідним для збереження власної національної самобутності перед загрозою асиміляції в імперії.

Водночас М. Возняк пояснює збереження старої назви на Підкарпатті не етнічною окремішністю місцевого населення, а його ізоляцією: “Одинока Подкарпатська Русь не привычаєна до сеѣ назвы, бо одята Карпатами од пня нашего народу не перейшла тых етапов, якѣ вже має за собою наш народ од Карпат по Кавказ” (Возняк, 1923: 3). Таким чином М. Возняк історично вмотивовував уживання обох назв (*русин* і *українець*), визначаючи їх як хронологічно й територіально зумовлені найменування одного народу.

І. Панькевич у замітці “Примѣтки до назвы “Русин”” (Панькевич, 1923) обґрунтував давність цього номена на Закарпатті (у відповідь на твердження петербурзького професора О. Петрова про “неясність”, чи лексема *русин* була властива підкарпатським діалектам, а чи запозичена з Галичини). Український учений навів цитату з рукопису місцевого полеміста Михайла Оросвегія (Андреллі), датовану 1679 роком, у якій ужито етнізм *русин* (“Велика голова Русина, мозгу в ней мало”), – і це стало підтвердженням поширеності самоназви по обидва боки Карпат: “Се може нам служити доказом, що назва “Русин” єсть дуже давна на нашій області, що нею называли себе в тѣм часѣ Русины так по сѣм, як и по тѣм боцѣ Карпат до Днѣпра” (Панькевич, 1923: 3).

І. Панькевич чітко розмежовує етнізм *русин*, що “передає вѣкову традицію”, і лексему *руснак*. Остання, за твердженням ученого, хоч і побутує насамперед у західних районах (імовірно, під впливом назви *словак*), однак “в почуті тутешного Русина она являється понижающею а декуды и образливою” (Панькевич, 1923: 3). Ця теза І. Панькевича цілком узгоджується з практикою редакції, яка вживала слово *руснак* у контекстах, де йшлося про соціальну та національну меншовартість у минулому: “То вже каждый признає, что под мадярским режимом тут не могла ся розвивати русько-народна свѣдомость, что интеллигенція виховалася в душѣ погорды против всего, что руськое, что простакое. Чуеш-ом, глупым руснаком, болонт ороз-ом и пр. называли паны бѣдного Русина” (“Ужгород, 11.IV.1923”, 1923: 1).

Семантична структура лексеми *русин* у досліджуваному виданні складна. У більшості контекстів це слово функціює як етноетнізм, часто з ретроспективним значенням. Автори (І. Панькевич, М. Возняк, А. Волошин та ін.) трактують його не як назву окремого етносу, а як давню, спільну самоназву всього українського (“малоруського”) народу, яка в Підкарпатській Русі збереглася через геополітичну ізоляцію. Однак у політичній публіцистиці газети лексема *русин* набуває значення політоніма, оскільки в Чехословацькій Республіці суб’єктом права на автономію визнавали саме *русинів*. Тому редакція використовує це слово й для позначення державно-правового статусу автохтонного населення Підкарпатської Русі. Через це в умовах державної роз’єднаності українства була диференціація: етнічно *русин* тотожний *українцю*, однак політичне значення цих лексем розмежовували. *Русин* – це місцевий громадянин, суб’єкт автономії, тоді як *українець* у текстах газети часто фігурує як громадянин УСРР, як емігрант з інших держав, до яких належали українські землі, як гість, який не має права втручатися у внутрішньополітичні справи краю: “Русины мусять рѣшити своѣ односины до Украинцов и до тутешноѣ украинскоѣ емиграції, як и односины до Великороссов и их емиграції и свое положеня в непорозумѣнях и односинах. <...> Е на Подк. Руси много вопросов и задач, котрѣ мусить рѣшити славянска политика так Праги як Ужгорода. Назначилисьме вопрос емиграції и нараз ставиме свое становище: в емиграції треба видѣти милѣ гостѣ, котрѣ подчас своего пребывания много доброго годнѣ нашим Русинам провказати в службѣ, але не смѣють они переносувати сюда споры, ни присвоювати собѣ такѣ впливы, котрѣ бы перешкоджували природный розвой народной думки” (“Ужгород, 15.ІІІ”, 1923: 1).

Найбільш чітко таке розмежування висловлене в інтерв’ю чеха Я. Нечаса американській газеті “День”, яке цитує “Русинь”: “Уважаю за головну похибку, что на Подкарпат. Руси в усякой работѣ фаховой и политической, російскѣ а украинскѣ эмигранты з Россіи и Украины берутъ участь” (“Голосы новинок”, 1923: 2–3). За словами чеського службовця, вони принесли на Підкарпатську Русь свої старі методи політичної боротьби, до яких звикли в Галичині й на Наддніпрянщині. Я. Нечас наголошував: “Россіяне и Украинцѣ нехай будутъ нам на Подкарп. Руси гостѣ, котрѣ найшли тут притулок, а котрѣ не можуть одгравати якогось значеня в працѣ фаховой, господарской и культурной (в той остатной, до якоѣ мѣри не робить ѣм перешкоди материнскій язык народа Подкарпат. Руси) и нехай они не стремять ид политичным кругам а публичному тутешному житію” (“Голосы новинок”, 1923: 3). У цьому контексті йдеться саме про політичне значення слова *українець* – як ‘чужий громадянин’: “...Нѣ яка держава не може знести, чтобы до ѣх рѣчей вмѣшували ся чужѣ горожане навѣтъ коли би они были дуже близкѣ и любѣ” (“Голосы новинок”, 1923: 3).

Ще одним прикладом такого розмежування, де *українець* – це чужинець-емігрант, а *русин* – суб'єкт місцевої політики, стала дискусія А. Волошина з чеською пресою влітку 1923 р. Реагуючи на закиди газети “*Národní Listy*”, у якій твердили, що боротьба на вчительському з'їзді точилася між “росіянином” і “українцем”, лідер народівців наголосив на автохтонності учасників процесу: “Не є правдою, ані то твердження “Н. Л.”, після якого кандидатами були Росіянини і Українець, бо всі поставлені кандидати були підкарпатські Русини” (Волошин, 1923: 1). У цьому контексті *росіянини* і *українець* – емігранти з інших держав, чия діяльність опоненти трактували як втручання ззовні, а *русини* – місцеві громадяни, чії права захищені конституцією Чехословацької Республіки й міжнародними угодами. Однак це не заперечувало належність місцевих русинів до українського народу, адже Підкарпатську Русь у виданні характеризують як колись найбільш занедбаний “кут серед малоруського (українського) народу”, який став єдиною оазою, де народна культура могла розвиватися (“Ужгород, 27.IV”, 1923: 1), – саме тому в цей край переїздило багато українських емігрантів.

У питанні етнонаціональної ідентифікації слов'янського населення Підкарпаття часопис “Русинь” апелює також до авторитету чеського славіста І. Поливки: редакція переклала й опублікувала його рецензію на брошури І. Гусьняй й А. Волошина з часопису “*Slavia*” (“Проф. унів. Поливка...”, 1923). У цій рецензії мовознавець дійшов такого висновку: “Наука може лише постановити, що підкарпатський народ єсть голузь малоруська, що єсть частею малоруського або українського народу” (“Проф. унів. Поливка...”, 1923: 3). Чітку ідентифікацію підкарпатських русинів як частини українського народу простежуємо також в авторизованому перекладі публікації Т. Г. Масарика “Славяне по війні” (Масарик, 1923): автор конкретизує значення слова *малорос* лексемою *русин* у дужках: “Кромѣ нѣмцов є значный процент Мадяров, трохи Поляков, больша сколькость Малоросов (Русинов) на Словачинѣ (крѣм Малоросов автономноѣ Подкарп. Руси)” (Масарик, 1923: 3).

Варто відзначити, що на позначення автохтонного слов'янського населення Підкарпатської Русі зрідка використовували й лексему *малорусин*. Зокрема, Е. Карпинець у статті “Криза малорусинів, живущих под Карпатами”, увів цю назву в текст так: “Посля славного перевороту П. Франц Ракоція, в котром Малорусини – нинѣ на землі Подк. Руси жиютьчий народ – єдно меншее колъно малоруськой – славянской нації – так прекрасно показав свое великокольное чувство ко свободѣ...” (Карпинець, 1923: 2).

Редакція досліджуваної газети послідовно вживає слова *русин* і *руський* у значенні ‘українець’ і ‘український’ у публікаціях, що стосуються постатей загальноукраїнського масштабу. Таке слововживання, очевидно, мало на меті утвердити єдність культури через адаптацію традиційної місцевої назви до загальнонаціональних явищ і постатей. Цікавими з цього погляду є публікації про Т. Шевченка, де простежено синонімічне використання етнонімів і етноатрибутивів залежно від автора, жанру й комунікативної мети тексту. Порівняємо дві публікації: редакційну статтю “В 62. рочницю смерти Тараса Шевченка” (“В 62. рочницю...”, 1923) і текст промови М. Брацайка на шевченківському святі (Брацайко, 1923b).

У редакційній статті використовують традиційний для Підкарпаття етнонім, називаючи Т. Шевченка “найбільшим руським поетом”, який полюбив “історію-бувалящину Русинів, их боротьбу за свободу” і поезії якого писані “прекрасным руським языком”. Тут прикметник *руський* та іменник *русин* виконують інтегративну функцію: підкреслюють, що Т. Шевченко “свій” для місцевого читача. Водночас за семантикою слово *руський* чітко відмежоване від московського: “Шевченко не боялся выступити против тогдѣшному устрою Росіи, против деспотичному царю, против знущанъ и терпѣнь, котрѣ зносил руський народ од своих сильнѣйшихъ сусѣдов – од Москалѣв и Поляков” (“В 62. рочницю...”, 1923: 2).

Редакція символічно вписує поета в місцевий культурний простір: після відірваності *подкарпатских* русинів від “матерного пня” видання пропонує вшановувати Т. Шевченка разом із “карпаторуськими поетами и просвѣтителями” (“В 62. рочницю...”, 1923: 2). Показово, що водночас на позначення місцевих авторів уживають прикметник *карпаторуський*, який використовували у виданні порівняно нечасто: типовим для окреслення місцевих реалій є етноатрибутив *руський*; однак у цьому контексті лексема *карпаторуський* підкреслює регіональну специфіку в межах спільної національної (*руської*) ідентичності.

Натомість М. Брацайко в промові про Кобзаря послідовно вживав слова *український*, *Україна* й наголошував на належності жителів Підкарпаття до того ж народу й на використанні тієї ж мови: “Прецѣнь похолодъ он з того народу, з котрого мы, писав тым языком, яким мы пишемъ и говоримъ, красою, силою и чудовымъ языкомъ його поезій саме перше мы можемо насолоджати ся, тож он є всеукраїнскимъ, а через се и нашимъ. Саме тому и мы тут над сивою Тисою так само повиннѣ почитати його память як над крутим, срібнимъ Днѣстромъ и над слаутнымъ, ревучимъ Днѣпромъ” (Брацайко, 1923b: 1).

Тож обидва тексти про Т. Шевченка, попри відмінності етнонімів і етноатрибутивів, утверджують єдність українців, які тоді були розділені між різними державами, а лексеми *руський* і *український*, *русин* і *українець* виступають у публікаціях абсолютними синонімами. Незаперечним свідченням синонімії етнонімів *русин* і *українець* у досліджуваному часописі є також використання в текстах складених найменувань із дефісом (*русини-українці*) (Волошин Августин, 1923: 2) або з поясненням у дужках – *русинами* (*малоросами, українцями*) (Ів., 1923: 2). Однак варто відзначити, що чехословацька влада не толерувала вживання слів *українець* і *український* стосовно місцевого населення, – це згодом відображено й у прямих цензурних заборонах.

Висновки. Аналіз текстів щоденної газети “Русинь” (1923) засвідчує, що в умовах післявоєнної національної дезорієнтації та наслідків тривалої мадяризації редакція використовувала давній етнонім *русин* як інструмент націєтворення й духовного відродження закарпатців. Авторам видання вдалося позбавити це слово семи меншовартості (“погордженого темного хлопа”) і перетворити його на символ суб'єктності й національної гордості.

Семантична структура лексеми *русин* на шпальтах видання складна й багатовимірною. В етнічному й культурно-історичному вимірах слова *русин* і *українець* (а також *малорос*) функціювали як абсолютні синоніми. Автори часопису (А. Волошин, М. Возняк, І. Панькевич та ін.) обґрунтовували, що *русин* – це давня самоназва всього українського народу, яка збереглася на Підкарпатті лише через його географічну й політичну ізоляцію від основного національного масиву, що змушений був змінити етнонім для захисту від імперської асиміляції. Водночас у політичному контексті редакція розмежовувала ці поняття: лексема *русин* (як політонім) означала місцевого автохтонного жителя – повноправного громадянина Чехословаччини, тоді як слова *українець* чи *росіянин* нерідко вживали на позначення емігрантів, які не мали права втручатися у внутрішні справи Підкарпатської Русі.

Важливою функцією лексеми *русин* у текстах газети була консолідація – як внутрішня, так і зовнішня. З одного боку, ця назва виступала гіперонімом, що об'єднував місцеві субетнічні групи (гуцулів, лемаків, лишаків-верховинців та ін.) у єдиний етнос, а з іншого – часопис традиційно називав русинами всіх українців по обидва боки Карпат і закордонну діаспору, підтримуючи ідею духовної соборності через спільне походження, мову й історичну пам'ять.

Щоденна газета “Русинь” зафіксувала перехідний етап в еволюції ідентичності автохтонних слов'янських жителів Підкарпатської Русі: часопис продемонстрував, як місцева народовецька інтелігенція обґрунтовувала їх належність до української нації, а давня самоназва *русин* слугувала не інструментом відокремлення, а містком до загальнонаціональної єдності.

Література:

- Белей Л. “Русинський сепаратизм”: націєтворення in vitro. Київ: Темпора, 2017. 390 с.
- Брашайко М. З чесько-руських взаємин. *Русинь*. 1923. № 44. С. 2–3.
- Брашайко М. Промова Др-а Мих. Брашайка на святі Шевченка. *Русинь*. 1923. № 82. С. 1–2.
- В 62. річницю смерті Тараса Шевченка. *Русинь*. 1923. № 22. С. 1–2.
- В. Ужгород 12.III. *Русинь*. 1923. № 24. С. 1.
- Возняк М. Назва Русь. *Русинь*. 1923. Issue 187. Р. 3.
- Волошин А. О мир на Подкарп. Руси. *Русинь*. 1923. Issue 113. Р. 1.
- Волошин Августин. Ко історії нашого новинарства. *Русинь*. 1923. № 111. С. 2–3.
- Габор В. В. Українські часописи Ужгорода (1867–1944): історико-бібліографічне дослідження. Львів, 2003. 564 с.
- Голоси новинок. *Русинь*. 1923. № 50. С. 2–3.
- Габор В. Національні стремління закарпатських українців: публікації Августина Волошина на сторінках щоденної газети “Русин” (Ужгород 1923 р.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2014. Вип. 4 (22). С. 470–496.
- Габор В. Щоденна газета “Русинь” (1923 р.) як зразок універсального видання на Закарпатті. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2021. № 11. С. 3–20.
- Ів. Жиди и Мадяре. *Русинь*. 1923. № 83. С. 1–2.
- Карпинець Е. Криза малорусинів, живущих под Карпатами. *Русинь*. 1923. Issue 171. Р. 2.
- Костельник Г. Бачванські Русини. *Русинь*. 1923. № 8. С. 1–3.
- Магочій П.-Р. Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848–1948). Друге перероб. і доповн. вид. Ужгород: Вид-во Валерія Падяка, 2021. XLVIII, 768 с.
- Масарик Т. Г. Славяне по війні. *Русинь. Окремий додаток (Великдень)*. 1923. № 44. С. 2–3.
- Мозер М. Причинки до історії української мови / за заг. ред. Сергія Вакулєнка. Вид. 3-тє, переглянуте й поправлене. Вінниця: Нова книга, 2011. 848 с.
- Німчук В. В. “Кодифікувати” нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. 2013. № 3. С. 3–26.
- Панькевич І. Примітки до назви “Русин”. *Русинь*. 1923. № 131. С. 3.
- Позитивна політика. *Русинь*. 1923. № 21. С. 1–2.
- Політика порозуміння. *Русинь*. 1923. № 169. С. 1.
- Проф. унів. Поливка о брошурах: Игор Ів. Гусьнай: “Языковий вопрос в Подкарпатской Руси” и Авг. Волошин: “О письменном языке Подкарпатских Русинов”. *Русинь*. 1923. Issue 179. Р. 2–3.
- Сигма. Ужгород, 31 января 1923. *Русинь*. 1923. № 1.
- Судьба Галицької Руси. *Русинь*. 1923. № 38. С. 1–2.
- Толочко Н. Любомир Белей: Термін “русин” треба заборонити використовувати у значенні “неукраїнець”. *Медіацентр УжНУ*. 2017. 10.10.2017. URL: <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/lyubomyr-belej-termin-rusyn-treba-zaboronity-vykorystovuvaty-u-znachenni-neukrayinets/2017-10-10-12244>.
- Ужгород 17.II. *Русинь*. 1923. № 8. С. 1.
- Ужгород 2.III. *Русинь*. 1923. № 15. С. 1.
- Ужгород 7.VII. *Русинь*. 1923. № 115.
- Ужгород, 11.IV.1923. *Русинь*. 1923. № 46. С. 1.
- Ужгород, 15.III. *Русинь*. 1923. № 26. С. 1.
- Ужгород, 27.IV. *Русинь*. 1923. № 60. С. 1.

References:

- Beley, L. (2017). “*Rusyns'kyi separatyzm*”: *Natsiyetvorennia in vitro* [“*Rusyn separatism*”: Nation-building in vitro]. *Tempora* [in Ukrainian].
- Brashchayko, M. (1923a, April 7). Z chesko-rus'kykh vzayemyn [From Czech-Ruthenian relations]. *Rusyn*, 44, 2–3 [in Ukrainian].
- Brashchayko, M. (1923b, May 30). Promova Dr-a Mykh. Brashchayka na svyaty Shvchenka [Speech by Dr. Mykh. Brashchayko at the Shevchenko holiday]. *Rusyn*, 82, 1–2 [in Ukrainian].
- V. (1923, March 14). Uzhhorod 12.III. *Rusyn*, 24, 1 [in Ukrainian].
- V 62. rochnytsyu smerty Tarasa Shevchenka [On the 62nd anniversary of the death of Taras Shevchenko]. (1923, March 11). *Rusyn*, 22, 1–2 [in Ukrainian].
- Voznyak, M. (1923, October 12). Nazva Rus' [The name Rus']. *Rusyn*, 187, 3 [in Ukrainian].
- Voloshyn, A. (1923a, July 5). Ko ystoriy nashoho novynarstva [To the history of our journalism]. *Rusyn*, 111, 2–3 [in Ukrainian].
- Voloshyn, A. (1923b, July 8). O myr na Podkarp. Rusy [About peace in Subcarpathian Rus']. *Rusyn*, 113, 1 [in Ukrainian].
- Gabor, V. V. (2003). *Ukrayins'ki chasopysy Uzhhoroda (1867–1944): Istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia* [Ukrainian periodicals of Uzhhorod (1867–1944): Historical and bibliographic research]. [in Ukrainian].
- Holosy novynok [Voices of news]. (1923, April 17). *Rusyn*, 50, 2–3 [in Ukrainian].
- Gabor, V. (2014). Natsional'ni stremlinnya zakarpats'kykh ukraiyntsyv: Publikatsiyi Avhustyna Voloshyna na storinkakh shchodennoyi hazety “*Rusyn*” (Uzhhorod 1923 r.) [National aspirations of Transcarpathian Ukrainians: Publications by Avgustyn Voloshyn in the pages of the daily newspaper “*Rusyn*” (Uzhhorod 1923)]. *Zbirnyk prats' Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva* [Collection of works of the Research Institute of Press Studies], 4 (22), 470–496 [in Ukrainian].
- Gabor, V. (2021). Shchodenna hazeta “*Rusyn*” (1923 r.) yak zrazok universal'noho vydannya na Zakarpatti [The daily newspaper “*Rusyn*” (1923) as an example of a universal publication in Transcarpathia]. *Zbirnyk prats' Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva* [Collection of works of the Research Institute of Press Studies], 11, 3–20 [in Ukrainian].
- Yv. (1923, May 31). Zhydy y Madyare [Jews and Hungarians]. *Rusyn*, 83, 1–2 [in Ukrainian].
- Karpynets', E. (1923, September 21). Kryza malorusynov, zhyvushchykh pod Karpatamy [Crisis of the Little Russians living near the Carpathians]. *Rusyn*, 171, 2 [in Ukrainian].

15. Kostel'nyk, H. (1923, February 18). Bachvans'kѣ Rusyny [Bačka Rusyns]. *Rusynъ*, 8, 1–3 [in Ukrainian].
16. Magochiy, P.-R. (2021). *Pidkarpats'ka Rus': Formuvannya natsional'noyi samosvidomosti (1848–1948)* [Subcarpathian Rus: Formation of national self-consciousness (1848–1948)] (2nd ed.). Vyd-vo Valeriya Padyaka [in Ukrainian].
17. Masaryk, T. H. (1923, April 7). Slavyane po voynѣ [Slavs after the war]. *Rusynъ* [Special Easter Supplement], 44, 2–3 [in Ukrainian].
18. Mozer, M. (2011). *Prychynky do istoriyi ukrayins'koyi movy* [Contributions to the history of the Ukrainian language] (S. Vakulenko, Ed., 3rd ed.). Nova knyha [in Ukrainian].
19. Nimchuk, V. V. (2013). “Kodyfikuvaty” novi literaturni movy? Zberehty y zakhystyty ukrayins'ki hovory! [“Codify” new literary languages? Preserve and protect Ukrainian dialects!]. *Ukrayins'ka mova [Ukrainian language]*, 3, 3–26 [in Ukrainian].
20. Pan'kevych, I. (1923, July 31). Prymѣtky do nazvy “Rusyn” [Notes on the name “Rusyn”]. *Rusynъ*, 131, 3 [in Ukrainian].
21. Pozytyvna polityka [Positive politics]. (1923, March 10). *Rusynъ*, 21, 1–2 [in Ukrainian].
22. Polityka porozumѣnya [Politics of understanding]. (1923, September 19). *Rusynъ*, 169, 1 [in Ukrainian].
23. Prof. Unyv. Polyvka o broshurakh: Yhor Yv. Hus'nay: “Языковѣе вопросѣ в Podkarpatskoy Rusy” y Avh. Voloshyn: “О pys'mennom yazыtsѣ Podkarpatskykh Rusynov” [Prof. Univ. Polivka on the brochures: Ihor Iv. Husnai: “The language question in Subcarpathian Rus” and Avg. Voloshyn: “On the written language of the Subcarpathian Rusyns”]. (1923, October 3). *Rusynъ*, 179, 2–3 [in Ukrainian].
24. Syhma. (1923, February 1). Uzhhorod, 31 yanvarya 1923 [Uzhhorod, January 31, 1923]. *Rusynъ*, 1 [in Ukrainian].
25. Sud'ba Halytskoѣ Rusy [The fate of Galician Rus']. (1923, March 30). *Rusynъ*, 38, 1–2 [in Ukrainian].
26. Tolochko, N. (2017, October 10). Lyubomyr Beley: Termin “rusyn” treba zaboronyty vykorystovuvaty u znachenni “neukrayinets” [Lyubomyr Beley: The term “Rusyn” should be banned from being used to mean “non-Ukrainian”]. *Mediatsentr UzhNU [UzhNU Media Center]*. <https://mediacenter.uzhnu.edu.ua/news/lyubomyr-belej-termin-rusyn-treba-zaboronyty-vykorystovuvaty-u-znachenni-neukrayinets/2017-10-10-12244> [in Ukrainian].
27. Uzhhorod 2.III. (1923, March 3). *Rusynъ*, 15, 1 [in Ukrainian].
28. Uzhhorod 7.VII. (1923, July 11). *Rusynъ*, 115, 1 [in Ukrainian].
29. Uzhhorod, 11.IV.1923. (1923, April 12). *Rusynъ*, 46, 1 [in Ukrainian].
30. Uzhhorod, 15.III. (1923, March 16). *Rusynъ*, 26, 1 [in Ukrainian].
31. Uzhhorod 17.II. (1923, February 18). *Rusynъ*, 8, 1 [in Ukrainian].
32. Uzhhorod, 27.IV. (1923, April 28). *Rusynъ*, 60, 1 [in Ukrainian].